

Beszámoló

(2. javított, bővített verzió)
Klebelsberg Kuno Ösztöndíj 2018

1. Név

Péterfi Bence – az MTA BTK Történettudományi Intézet posztdoktor kutatója (NKFIH PD 124906)

2. A kutatás témája

A késő középkori Habsburg-magyar kapcsolatok forrásai a Tiroli Tartományi Levéltárban

3. A kutatás helyszínei (fontossági sorrendben)

Innsbruck, Ausztria

- Tiroler Landesarchiv – levéltári kutatás
- Universitäts- und Landesbibliothek Tirol – könyvtári kutatás
- Stadtarchiv Innsbruck – levéltári és könyvtári kutatás
- Ferdinandeum – kéziratári kutatás

4. A kutatás ideje, időtartama

1 hónap (2018. július 1. és augusztus 2. között)

5. A kutatott gyűjtemények, az átnézett irat- és dokumentumállagok és a találatok ismertetése

Tartalom: 5. 1. Előzmények — 5. 2. **Tiroler Landesarchiv**: 5. 3. 1. Landesfürstliche Hofkanzleien. 5. 3. 1. 1. Fridericiana; 5. 3. 1. 2. Sigmundiana; 5. 3. 1. 3. Maximiliana. 5. 3. 2. Oberösterreichische Regierung: 5. 3. 2. 1. Akten des Schatzarchivs; 5. 3. 2. 2. Ältere Kopialbücher; 5. 3. 2. 3. Kopialbücher, jüngere Reihe. 5. 3. 3. 4. Oberösterreichische Kammer; 5. 3. 4. Landesfürstliche Kanzleien: 5. 3. 4. 1. Kaiserliche Kanzlei Wien. 5. 3. 5. Mischbestände: 5. 3. 5. 1. Urkundenreihe I, II; 5. 3. 5. 2. Kaiserurkunden; 5. 3. 5. 3. Parteibriefe; 5. 3. 5. 4. Pestarchiv-Akten; 5. 3. 5. 5. Sammelakten; 5. 3. 5. 6. Kunstsachen; 5. 3. 5. 7. Autogramme; 5. 3. 5. 8. Handschriften; 5. 3. 6. Adelsarchive: 5. 3. 6. 1. Archiv Trautson. — 5. 3. **Universitäts- und Landesbibliothek Tirol** — 5. 4. **Stadtarchiv Innsbruck** — 5. 5. **Ferdinandeum**

5. 1. Előzmények

A posztdoktori kutatásom célja, hogy a Magyar Királyság és a Szent Római Birodalom/Német-római Birodalom közti politikai–diplomáciai kapcsolatrendszer felderítése és rendszerbe foglalja. Ennek egy kis szeletkéjének a felderítését szolgálta egyhónapos innsbrucki tartózkodásom is.

Felesleges hosszan bizonygatni, hogy a Magyar Királysággal nyugatról szomszédos területek tartományurai, illetve a 15. század második felétől a német-római császárságát is viselő Habsburgok milyen fontosak a témám szempontjából. Érdeklődésem homlokterében a 15. század második fele, a 16. század első harmada áll, amely korszaknak igen nagy jelentősége iratanyaga található Bécsben az *Österreichisches Staatsarchiv*ban, azon belül is főként *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*ban (*Fridericiana*, *Maximiliana*, *Allgemeine Urkundenreihe*), kisebb részben pedig az *Allgemeine Verwaltungsarchiv*ban (pl. *Familienarchiv Harrach*) és *Finanz- und Hofkammerarchiv*ban (*Alte Hofkammer*, *Familienakten* stb.). Az sokkal kevésbé ismert magyar kutatók számára, hogy a Bécsben őrzött írott forrásokhoz jellegükben, tartalmukban, iratképzőjüket tekintve a legközelebbi darabok *tömegesen* Innsbruckban, a Tiroli Tartományi Levéltárban találhatók. Ennek oka elsősorban az, hogy az 18. századig nem volt központi

levéltára a Habsburg családnak, mivel időről időre hol Tirolban, hol „Belső-Ausztriában” (Stájerország, Karintia, Krajna, Görz) – grazi központtal – a Habsburg mellékágak is léteztek, a dinasztikus iratanyag sokkal szétszórtabb volt, mint napjainkban. Már a Haus-, Hof- und Staatsarchiv elődjének, a *Geheimes Hausarchiv*nak az 1749. évi megalapítása előtt megkezdődött az iratanyag szisztematikus egyesítése: 1622-ben, 1751-ben, 1841-ben, 1885-ben bizonyosan nagy mennyiségű középkori irat került Tirolból a császárvárosba.¹ (Előtte Innsbruckba pedig oly módon jutottak, hogy I. Miksa annak idején számos iratot a számára oly kedves városba hordatott.²) Nem sikerült arra bukkannom, hogy milyen alapelvek szerint fogtak az iratanyag átszállításába, mennyire törekedtek a szisztematikus munkára, mennyiben volt az esetleges. Bizonyos nyomok arra utalnak, hogy a szétválasztást – legalábbis a 19. században már – részben földrajzi alapon kívánták végrehajtani: a legfontosabb darabokon kívül minden, ami az Osztrák Főhercegségre, illetve Belső-Ausztriára vonatkozott, az Bécsbe került volna, minden, ami Tirolra, Elő-Ausztriára (*Vorderösterreich*), illetve a többi, egészen Elzászig elnyúló, délnémet területeken található Habsburg szórt birtokokra, azok Innsbruckban maradtak (volna). A felosztás racionális eszméje eleve kudarcra volt ítélve, hiszen a korban nem e szempont rendszer szerint keletkeztek a diplomáciai források. Ennélfogva számos magyar vonatkozású irat maradt Innsbruckban, amelyek minden tekintetben az alsó-ausztriai, semmint az Innsbruck központú felső-ausztriai kormányshoz tartoztak. Ez ilyesfajta anomáliák a mondott okoknál fogva csak és kizárólag a középkori szász iratanyagból bukkannak elő, mivel a hivatali struktúrák, a különféle kancelláriák és kamarák rendszerének 15. századi kialakulásával és a század végén való megcsontosodásával a rendszeridegen elemek nem vagy csak igen-igen kis számban tapasztalhatók.

Az elmondottak fényében voltaképpen nem csodálhatjuk, hogy a magyar középkor iránt érdeklődők számára sokkal inkább Bécs, semmint Innsbruck volt fontos – még ha azt már a szakirodalomban, elsősorban forráskiadványok alapján régóta sejteni lehetett, hogy érdemes Tirolban is próbát tenni.³ Tudomásom szerint az 1970-es évek derekán Karl Nehringnek volt alkalmja a Tiroler Landesarchivban kutatni. (Az általam meglátogatott másik három intézmény teljességgel kívül esett a magyar kutatók horizontján, éppen ezekre több szót nem ejtek, csak lejjebb, amikor az ott végzett kutatásaimat foglalom röviden össze.) Nehring innsbrucki kutatóútjának köszönhetjük azt a néhány felvételt, ami a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomáciai Fényképtárjában található.⁴ Kőszeg és Rohonc 1451. évi urbárium a kismartoni Burgenländisches Landesarchiv révén – vélhetően csere útján – szintén

¹ Az Innsbruck és Bécs között a 17. század óta zajló iratszállításokra l. Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. Hg. L[udwig] BITTNER. I–V. Wien 1936–1940. (Inventare österreichischer staatlichen Archive 5/4–8.) I. 355–358., Otto STOLZ: Geschichte und Bestände des Staatlichen Archives (jetzt Landesregierungs-Archives) zu Innsbruck. Wien, 1938. (Inventare österreichischer staatlichen Archive 6.) 25., 83., 90–92. Részben Stolz nyomán újabban: Wilfried BEIMROHR: Das Tiroler Landesarchiv und seine Bestände. Innsbruck, 2012. (Tiroler Geschichtsquellen 47.) 66–68., 70., stb.

² Michael HOCHEDLINGER: Österreichische Archivgeschichte. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Papierzeitalters. Wien, 2013. (Historische Hilfswissenschaften) 23–34., stb.

³ Vö. Regesta Imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1493–1519). I–IV. Hg. Hermann WIESFLECKER. Wien–Köln, 1990–2004., passim. A régebbi, elsősorban művészettörténeti indíttatású forráskiadványokra (vagy inkább kivonatsorozatokra) l. pl. Michael MAYR-ADLWANG: Urkunden und Regesten aus dem K. K. Statthaltereiarchiv in Innsbruck (1364–1490). Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses 20 (1899) cxxiv–clxxxix., folytatása: uo. 21 (1900) i–lix.; David SCHÖNHERR: Urkunden und Regesten aus dem K. K. Statthaltereiarchiv in Innsbruck. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses 2 (1884) i–clxxii. (1540-ig). Schönherr három későbbi közleményében (11 [1890], 14 [1893], 17 [1896]) 1626-ig jutott el.

⁴ A disszertációjához összegyűjtött forrásokat később mikrofilmen átadta az Országos Levéltárnak, amely állományba vette és kinagyítottatta a három tekercsre rúgó anyagot (MNL OL 30173–30175. sz. mikrofilmek). A DL–DF adatbázisban (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>): MNL OL X 8939/U 1314 (Sigmundiana), ill. MNL OL X 8940/U 1315 (Maximiliana): DF 292973–292980.

megvan a MNL OL mikrofilmtárában.⁵ Tudomásom szerint a középkorkutatók közül E. Kovács Péter fordult meg több alkalommal mindig rövid időre a levéltárban, 2015-ben pedig az 1515. évi bécsi királytalálkozót feldolgozó OTKA-projekt számára (K 105916) feldolgozó Tringli István töltött el két hetet a levéltárban. Számomra egyelőre ismeretlen módon további két innsbrucki tételt is őriz az Országos Levéltár mikrofilmtára: egyrészt egy magyar vonatkozású iratok tartalmát magában foglaló kéziratot tartottak érdemesnek lefotózni,⁶ másrészt I. Miksa német király egyik 1506. évi oklevelét.⁷

Az ösztöndíj idején a célom a feltérképezés volt, egészen pontosan annak a folytatása, mivel 2012-ben az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány Ernst-Mach-Stipendiumának köszönhetően egy hónapot már eltölthettem Innsbruckban. Jelen kutatásom igazából az akkor készített jegyzetekkel együtt alkot teljes egységet, azonban azt ehelyütt közzétenni nem volna tanácsos, még ha az nyilvánvalóan mások, így az Országos Levéltár hungarika gyűjteménye számára is hasznos információkkal szolgálna. A folytatás jellegből és abból fakadóan, hogy a középkori forrásanyag hiányos, nyilvánvalóan az eredmények is egészen töredékesek. Az észszerűség keretein belül a szisztematikus átnézésre a modern segédletekkel rendelkező Sigmundiana tűnt a legalkalmasabbnak. Kutatási tervemben az ilyen jó segédlettel nem rendelkező Maximilianát jelöltem még meg fontos állagként, továbbá a felső-ausztriai kormánysház és a felső-ausztriai kamara roppant terjedelmű és létszámú másolati könyveiből is tallózni terveztem (mélyfúrásokat tervezve az 1490–1491., 1506., 1515., 1521., 1526. évekre). A kutatási tervezetem készítése idején nem tudhattam, hogy a munkahelyem (MTA BTK TTI) „Mohács 1526–2026: Rekonstrukció és emlékezet” projektjét pozitívan bírálta el, ennél fogva minden, az oszmán terjeszkedéssel kapcsolatos információt örömmel fogadnak. Azaz egy újabb kutatási szempontot kapott az innsbrucki kinntartózkodásom. Nem utolsósorban alapvetően meghatározta, újraírta a céljaimat és módszereimet, hogy rögtön az első, a levéltárban töltött munkanap után tönkrement a laptopom, az utánpótlásról pedig csak jó egy héttel később tudtam gondoskodni, ennél fogva az első két hét levéltári kutatását gyakorlatilag papírra kellett lejegyezni.

5. 2. Tiroler Landesarchiv

Az alábbi, meglehetősen bő ismertetésemben főként a Winfried Beimrohr által összeállított és 2002-ben megjelentett inventáriumra támaszkodom, amely digitális formában a levéltár honlapjáról is elérhető.⁸ A levéltár anyagáról ez és az Otto Stolz által írt előző, interneten szintén elérhető inventárium⁹ jelentik a legfőbb tájékoztató pontot. A helyszínen a hagyományos papír alapú segédletekre támaszkodhat az ember. Kutatók számára ezenkívül nincs semmiféle intra- vagy internetes adatbázis, amely alapján általános és a nyomtatott repertóriumoknál frissebb benyomásunk lehetne az iratanyagról. Mindez azonban nem jelenti, hogy nem is létezik ilyesmi adatbázis, ehhez azonban egyedül és egyelőre a levéltárosok férnek hozzá. Vannak persze kivételek, de ezek a maguk módján – ti. az elektronikus segédletek – a jelek szerint eleve kivételesek: Access adatbázisba foglalták például a mikrofilmek jegyzékét, a Sigmundiana együttes iratait stb. Ami segédlet létezik, azok sem szabadpolcon vannak, hanem a levéltári iratanyagokhoz hasonlatosan – azok rendelőlappját kitöltve – vehetők csak kézbe, ami

⁵ MNL OL X 926, W 203 (eredeti: TLA Hs. 274/1).

⁶ TLA Hs. 3 („Ungarische Geschäfts-Urkunden”) = MNL OL X 925, W 252, ami vélhetően ugyanaz, mint a TLA Rep. B 5 (Akten des Schatzarchivs, Bd. 5), p. 523–541.

⁷ MNL OL X 926, H 575. Vö. BORSA Iván: Ausztriai levéltári anyagról készült mikrofilmek 1969. január 1-én. Repertórium. Budapest, 1969. (Levéltári leltárak 46.) 170.

⁸ Winfried BEIMROHR: Das Tiroler Landesarchiv – <https://www.tirol.gv.at/fileadmin/themen/kunst-kultur/landesarchiv/downloads/TGQ47.pdf> (utolsó letöltés: 2018. 11. 05.).

⁹ Otto STOLZ: *Geschichte und Bestände* – https://library.hungaricana.hu/en/view/Inventare_06/?pg=0&layout=s (utolsó letöltés: 2018. 11. 05.).

szintén körülményessé teszik a kutatást. Ugyanakkor a gyors raktári kiszolgálás révén egyből megkapja ezeket is az ember. A segédletek között éppúgy találhatóak kora újkori darabok (pl. a Putsch-féle repertórium a Habsburg család levéltáráról a 16. század középső harmadából!), mint az utóbbi években készített–frissített jegyzékek. Ez utóbbiak vannak lényegesen kevesebben. Magának a segédletnek a jelzetét a Beimrohr-féle, újabb repertóriumban megtalálhatjuk, de a levéltárosok is igen előzékenyen segítenek a kérdések megválaszolásában. (Természetesen levéltáron belüli átrendezésekkel is számolni kell, amelyeknek – ahogy az lenni szokott – a dokumentációja nem minden esetben pedáns: nekem mindeddig mindent sikerült megtalálni a segédletek, a levéltárosok és persze némi szerencse segítségével.)

5. 3. 1. Landesfürstliche Hofkanzleien

Mind a három állagot a levéltárosok hívták életre a 19–20. század folyamán. A Maximilianából, amelynek fő forrása a(z) oberösterreichisches) Schatzarchiv volt,¹⁰ vált ki előbb a Sigmundiana (1885), majd abból a Fridericiana (1936–1937). A névadó személyek kancelláriájának kimenő és bejövő forgalmán kívül számos más iratképző anyagát is betagolták ide, mint pl. az 1500-ban kihalt és a Habsburgokra szállt görzi grófság levéltárát. Mind a három állagnak anyagát kiegészítik kancelláriai másolati könyvek, kötetbe kötött kancelláriai iratok, számadáskönyvek, amelyeket vagy a TLA-ban vagy éppen a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban őriznek. Ez utóbbi helyen találhatók – elsősorban a Fridericianában, Maximilianában – a korábban Innsbruckban átszállított iratok is, sok esetben a régi, Pfaundler-féle tematikai jelzetet (l. alább) magukon viselve.

5. 3. 1. 1. Fridericiana

Az állag a IV. Frigyes tiroli herceg – a későbbi III. Frigyes német-római császár nagybátyjának – idejéből (1409–1439) származó iratokat tartalmaz. Valószínűleg megalakítása után készült a darabszintű, gépelt jegyzék (Rep. B 14a), amelyet később kiegészítéseket kapott. Napjainkban 52(?) tartalmi egységből (*Lage*) áll, mindegyik *Lagén* belül újratezdődő sorszámozással. Összesen 582 iratról van szó. Az első 39 Lage kronológiai rendben következik egymás után (a Lage sorszáma megfelel az évnek, pl. a Lage 24 az 1424. évi iratokat tartalmazza időrendben), az azutániak tematikus gyűjtések, adott esetben későbbi kiegészítések.

Tartalmát illetően egészen vegyes sorozatról van szó. Éppúgy vannak benne apró-cseprő ügyek, mint a magasabb szintű diplomáciahoz vagy éppenséggel dinasztikus jellegű köthető darabok. Az utóbbira jó és a magyar vonatkozások között szinte egyedüli példa az a Velence ellen szerveződő háború kapcsán Albert osztrák herceghez menesztett követség, amelynek egyik fő témája a velenceiek ellen indítandó háború volt, illetve egy ennek kapcsán – nyilván a magyar él részvételével – Csáktornyan megejtendő további tanácskozás (40/1). A legtöbb magyar vonatkozású irat azonban inkább a kisebb jelentőségű ügyek közé tartozik, szemléletesen módon a tiroli herceg udvari érdekérvényesítő képességét bontakozik ki belőlük, miként azt például bizonyos bécsűjhelyi polgároknak a győri lefogása is példázza. A bécsűjhelyi tanács ugyanazon a napon fordult a győri káptalanhoz (34/13), mint a herceghez (34/14), az utóbbinak egyúttal a káptalanhoz címzett levelet is megküldve. Bizonyos, a Kanizsaiak okozta magyarországi birtokviszályok idején ugyancsak a Frigyes tiroli herceg volt a „nyerő” ember az udvari érdekérvényesítés során (33/35, 40/1). Frangepán János és Miklós 1433-ban valószínűleg szintén valamiféle hasonló céllal fordultak Frigyes herceghez, amikor egyik emberüket hozzá küldték (33/25). Számos, a Cilleiekre vonatkozó oklevél is fennmaradt, amelyek bizonyosan nem a magyarországi szereplésükkel hozható kapcsolatba, mégis ezeket is

¹⁰ Vö. BEIMROHR: Das Tiroler Landesarchiv 70.

felvettem a jegyzékebe. Fontos tudni, hogy e korszakból kancelláriai kötetek (Kanzleibücher) és számadáskönyvek is maradtak fenn, ezek azonban nem ebben az állagban találhatók, szétszóródtak. Egyik részüket a Tiroler Landesarchiv, másik, Bécsbe elkerülő részüket a Haus-, Hof-, und Staatsarchiv kéziratai közé osztották.¹¹ Ugyan ezeknek a tartalma nyilvánvalóan egységesebb, mint a szálas iratoké, tartalmukat nem vettem össze a fennmaradt iratokkal.

5. 3. 1. 2. Sigmundiana

III. Frigyes német–római császár unokatestvérének, Zsigmond tiroli főherceg (1440–1490) uralkodásának idejéből származó iratok gyűjteménye. A tematika rendezettség miatt eredetileg roppant nehézkes volt a használat, amelyet még 1840 körül Johann Georg Pfaundler levéltáros alakított ki,¹² tehát még akkor, amikor a Maximiliana és Sigmundiana nem volt szétválasztva. A két állag tematikai felépítése ezért megegyezik.

Manapság a Christoph Haidacher által készített, a kutatótermi számítógépeken hozzáférhető, Access alapú, darabszintű jegyzékének hála rendkívül kedvező manapság már a Sigmundiana kutathatósága. A kb. 4500 tételt magában foglaló, egészen alapos segédletet látva és miután a kulcsszavas keresésekkel felmértem a várható eredményeket, amellet döntöttem, hogy inkább átlapozom és kijegyzetelem az adatbázist, semmint csak ilyen vagy olyan szempontok szerint mazsolázzak belőle. A jelzetek sorrendjében haladva több mint 2500 tételt átnéztem, a IX. tartalmi egység elejéig jutott el, jegyzeteltem ki. (Ez ténylegesen azt jelentette, hogy Haidacher regesztáját kigépeltem, ahol kellett, saját kulcsszavakkal láttam el). Minden olyan tételt felvettem, amelyben akár csak egyszer vagy akár csak igen közvetlen előfordul magyar szál (mint például a Mátyás király ellen állandóan napirenden lévő birodalmi segély kérdése). De hasonlóképpen jártam el az oszmán veszély, betörések emlegetésekor, akkor is, ha a Magyar Királyság nem került elő a kivonat szövegében.

Ami az állag tartalmát illeti, rendkívül változatos az egész, mégis jól kitapintható, hogy a legtöbb irat a Habsburgok nyugati irányú érdeklődésének lenyomata: igen sok szó esik a svájci háborúkról, a délnémet–elzászi területekről, nemkülönben pedig Burgundiáról is. A magyar vonatkozások elsősorban az 1480-as évekből származnak, főként a III. Frigyesel szemben fennálló fegyveres konfliktusnak köszönhetően. Sokkal kisebb számban, de vannak irataink az 1460–1470-es évekből is, azelőttől csak szórványosan. Tematikáját tekintve a magyar vonatkozásuk szinte kivétel nélkül a diplomácia-, politikatörténetre vonatkoznak. Sok az olyan irat, amely a magyarok ellen katonai pénzügyi segéllyel kapcsolatos.

A Zsigmond herceg korának kancelláriájából is fennmaradtak kötetek, részben ez alkotja az alább még említendő Ältere Kopialbücher sorozat régebbi kötetait, részben ezek a TLA kéziratai közé kerültek, de a HHStA kéziratai között is találunk néhányat.¹³ Ezeknek a tartalmát – egyelőre – nem vettem össze a Sigmundiana irataival.

5. 3. 1. 3. Maximiliana

¹¹ TLA Hs. 122 (1416), Hs. 19 (1425–1426), Hs. 2639 (1434); Hs. 2640 (1434). Számadáskönyvek: TLA Hs. 114, Hs. 130 – Hs. 137, Hs. 154, Hs. 200, Hs. 202, Hs. 206. Az ÖStA HHStA kéziratai között további Kanzleibücher (Böhm-féle számok következnek): R 56 [Böhm 409] (1403–1404), R 57 [Böhm 410] (1404–1406), B 130 [Böhm 413] (1415), B 131 [Böhm 415] (1425–1434), W 213 [Böhm 416] (1440). Forrás: a Rep. B 14a előszava.

¹² I. Militaria, Kriege, Rauber; IIa. Lehen; IIb. Rechtssachen; III. Adel, Matrikel, Wappen; IVa. Hofsachen; IVb. Landereien; V. Ständewesen; VI. Reichshandlungen; VII. Gesetze-Privilegien; VIII. Stellen, Instruktion, Beamte; IX. Religion, Klöster, Geistliche, Stiftungen; X. Schule, Studien; XI. Kunst, Wissenschaft; XII. Bausachen, Bergbau; XIII. Miscellanea, Münzwesen, Stiftungen etc.; XIV. Miscellanea – streng chronologisch.

¹³ Pl. TLA Hs. 124 stb. Az ÖStA HHStA kézirataira I. pl. B 525 [Böhm 411] (1412–1463), B 526 [Böhm 412], W 721 [Böhm 418] (1291–1472), B528–B530 [Böhm 419–421] (1457–1481, n. a., n. a.), W 722 [Böhm 422] =1485–1489), B 531 [Böhm 423] (1483–1488).

Az állag I. Miksa német király, majd 1508-tól német-római császár korának iratanyagát tartalmazza. Míg a bécsi Maximiliana 46 dobozra rúg, ez alig valamivel marad el a maga 42 doboznyi terjedelmével. Az óriási különbség a két sorozat között az, hogy míg a bécsi kronológiai szempontból rendezett, és csak a végén, a 38. doboztól található a keltezetlen darabokból különféle szempontok szerint felállított tematikai rész, az arányok innsbrucki Maximilianánál mondhatni fordítottak. Az iratok nagyobb része, az első 25 doboz tematikai szempontok szerint rendezett, amelynek tartalmába némi betekintést enged egy valószínűleg 19. század derekán a tematikai rendet kitaláló Pfaundler által összeállított repertórium. Ugyanakkor az csak hozzávetőlegesen segít az orientációban: a XIII. szekcióból alig néhány szám található benne, a XIV. egységbe tartozó *Miscellanea* (25–42. dobozok) pedig teljességgel hiányzik. A XIV. tartalmi csoport első fele évrendezett (25–37. dobozok), másik része (37–42. doboz) viszont teljességgel rendezetlen. Ha valami benne is van a repertóriumban, akkor sem tudunk – régi vagy éppen modern dobozjegyzék híján – képet alkotni a mennyiségekről, arányokról. Jól mutatja ezt egy végül sikertelennek bizonyuló iratnyomozásom, amely a velencei háborúkat tartalmazó iratok közé vezetett volna, ám pontos jelzet híján nem álltam neki a Velencével folytatott háborút tartalmazó 12 doboz átforgatásának. Mondani sem kell, hogy egy a Sigmundianából készített elektronikus adatbázis ezen állag használatát mennyire megkönnyítené, ám ennek az elkészültében bízni nem reális.

2018. évi kutatásaim során néhány részben a szakirodalomból, részben 2012. évi innsbrucki tartózkodásom idejéből származó jelzet ellenőrzését (IVa/113, XIII/466, XIII/527) végeztem el. Ennek nyomán többek között végignéztem az 1500., az 1511. évek anyagát (XIV/1500, XIV/1511), kisebb részben azokat a darabokat, amelyek a 32. dobozban az 1510. és 1512. évből származtak. Majd nekifogtam a Maximilianán belül is a teljességgel terra incognitának számító *Miscellanea* átnézésének (37. doboztól), amelynek következtében az év szerint beosztott anyag végébe, az 1518–1519. esztendőik anyagába is betekintést nyerhettem. Azután ugyanott a peres ügyekhez kapcsolódó különféle iratok álltak, majd azt a 38. dobozban egyszerű, számszámrendbe sorolt irathalmaz követte, mindenféle logika nélkül, amelyek általában (de nem mindig) mindenféle dátumot nélkülöztek. A vegyes anyag jelentős része olykor egészen nehezen olvasható kancelláriai fogalmazvány vagy éppen tisztázat, ezenkívül roppant sok a Miksához intézett kérvény is, amelyek mellett néha megtaláljuk a beadvány nyomán keletkezett parancslevele. A terjedelem egy, legfeljebb két főlíó, a fogalmazványok esetében persze sokszor előfordul, hogy helytakarékossági okokból egy főlíó három-négy irat vázlata is elfér. Végül a 40. doboz első feléig tudtam eljutni, igaz, ezt a raktári egységet az utolsó kutatási napon pörgettem végig. E doboz újonnan átnézése ennél fogva szükséges lenne, hátha valami felett elsiklottam.

A teljesen vegyes iratanyag átnézése nem volt teljesen hiábavaló a fáradozás, majd mindegyik dobozból vagy egy tucat magyar vonatkozás került elő. Természetesen ezek a legkülönbözőbbek, nehéz ezek alapján bármiféle átfogó képet felvázolni. Miksának címzett kérvények Kismarton kérvénye, hogy maga számára az osztrák földesura felől békét szerezzen, egy bizonyos „Balthasar doctor” petíciója bizonyos magyarországi egyházi javadalmak ügyében, budai és szombathelyi polgárok, a Stájerországban letelepedett Kövendi Székely Jakab, Szentgyörgyi-Bazini Kristóf és stájer feleségének ügyei. Több iratban visszaköszönnek az 1480-as évekbeli magyar foglalások (hátralékok felhalmozódása) stb. stb.

5. 3. 2. Oberösterreichische Regierung

5. 3. 2. 1. Akten des Schatzarchivs

A(z) oberösterreichisches) Schatzarchiv szolgált – többek között – az Urkundenreihe I, valamint a Maximiliana és minden abból később kiváló iratsorozat legfőbb forrásául,

ennélfogva napjainkra egészen kiürült ezen állag: 12 doboznyi iratanyag található benne. Külön segédlete nincs, a nyolckötetes koraiújkor repertórium használható valamiféle tájékozódásképpen az állaghoz, de ott nincs megjelölve külön, hogy mit vittek el, mit nem. Ezért gyakorlatilag a megrendelés és átlapozás marad a kutatónak. A Beimrohr-féle repertórium szerint elsősorban a 6. kötetben jelzett ladulák, főképpen 17. századi iratanyag maradt hátra.¹⁴ Énmagam az 5. kötet tartalmára voltam kíváncsi (ez a 2. doboznak felel meg). Az iratok jelzete voltaképpen a repertórium kötettség/oldalszám. Az általam kézhez kapott dobozból képet kaptam nemcsak az 5., hanem az azt megelőző és azt követő kötetek tartalmára. Meglepően sok volt a késő középkor (rejtély, hogy ezek miért nem kerültek át a vonatkozó iratsorozatokba), ám magyar vonatkozás nem került elő.

5. 3. 2. 2. Ältere Kopialbücher

Ezen állag a Sigmundiana és a Maximiliana iratsorozatokat egészíti ki (évkor: 1446 [és nem 1466]–1523), elsősorban kimenő iratok, fogalmazványokat tartalmaz (43 hol füzet vékonyságú, hol egészen vastag tétel 19 kötetbe kötve). Olykor a tételeknek van mutatójuk (ám ez nem a ma is megfelelő, „szigorúbb” szempont rendszer szerint készült, ugyanis ahol volt fejrészeszt, abból szemezgetettek, nem a teljes szövegből), valószínűleg ebből állították össze az egyetlen segédletet, az összessített névmutatót (Rep. B 47). Erre bázisozva kértem ki az első két, főként az 1460–1480-as évekből származó iratokat tartalmazó kötetet (Nr. 1 [E–F], ill. Nr. 2 [A]), illetve a bécsi királytalálkozó miatt 1515. évre vonatkozó Nr. 36 (Dd)-t (egybekötve: Nr. 33–37 [Ff–Ll]), még ha ez utóbbit és a környező évekből származókat az említett OTKA projekt számára már Tringli István is nézte. Az első kötetel csak ismerkedtem, a kancelláriai gyakorlatot tanulmányoztam, a második kötetben – a repertóriumból származó tippek alapján – 1480-ból és akörülre tehető dátálatlan darabokban találtam egy néhány utalás az oszmán kérdés, egy helyen a magyar királyt is említik, de nem tűnnek lényegesnek e találatok. Fontos kiemelni, hogy e Zsigmond tiroli herceg korszakából származó kötetekben még nincs nagyon tagolva az anyaga, hol szépen kiírtak a bejegyzések, de sokszor csak fogalmazványi csúnyaságúak. Ezzel ellentétben állnak az 1510-es évek közepén keletkezett másolati könyvek [Nr. 33–37 [Ff–Ll]): ekkor már a különféle irattípusokhoz igazodva elkülönítettek fejezeteket: *Bekennen, Embieten, Bevelch, Instruction, Memorial, Missiven, Glait*. A fogalmazványok, amik a java részét adják ki a kötetnek, roppant nehezen olvashatók. A két füzethez (Nr. 34 [Hh], Nr. 37 [Ll]) egyáltalán nincsen mutató. Két közvetlen magyar vonatkozás került elő (mindkettő a Jagellók és Habsburgok között kötött házassági szerződéssel hozható kapcsolatba). Ezek azonban már korábról, Tringli István kutatásából ismertek (Nr. 37 [Ll] füzet).

Összességében – ha lehet ilyet mondani – végérvényesen kijózanító volt e Miksa-kori füzetek használata, mivel ez már nyilvánvalóan megmutatta, hogy – a szálas iratokkal ellentétben – a felső-ausztriai kormánysszék anyagában reális szemlélve valójában semmi helye a magyar vonatkozások, ahogy azt esetleg az ember a Sigmundiana és Maximiliana alapján remélné/vélné.

5. 3. 2. 3. Kopialbücher, jüngere Reihe

Több másolati kötetsorozatról van szó, amelyek közül a magyar középkorászok esetében a felső-ausztriai kormánysszéknek a császárhoz/főherceghez/ tartományúrhoz címzett jelentései, illetve az onnét származó leiratok számíthatnak érdeklődésre (*An die fürstliche Durchlout* [1519-től], *Von der fürstlichen Durchlaucht/Von der kaiserlichen Majestät* 1521-től). Egy harmadik, az 1498-tól induló Prozessbuchok sorozatából egy szakirodalmi hivatkozás

¹⁴ BEIMROHR: Das Tiroler Landesarchiv 70.

nyomán a második kötetet (1502–1504) kikértem, de részben e citáció fals volta, részben időhiány, részben a szemmel látható érdektelenség miatt csak belepörgettem.

Egy szakirodalmi hivatkozás, nevezetesen a néhai Bakóc Tamás által zálogba vett aranykereszt miatt¹⁵ az *An die fürstliche Durchlaucht* sorozat legelső kötetére koncentráltam. (Időhiány miatt sajnos a többi darabra nem került sor.) Maga a kötet rendkívül jól használható a korabeli(!) mutató alapján is (pl. az instrukcióknak még a fejezetcímét is bedolgozták). Nemcsak a mondott keresztre lettek meg a hivatkozások (ezúttal az eredeti iratanyagból), hanem több találat volt az ekkor Habsburg-szolgálatban álló Frangepán Kristófra, nemkülönben rengeteg hivatkozást találunk Miksa özvegyén, Bianca Sforzán („alte kunigin”) kívül a két ifjabb királyné, azaz az együtt nevelt Habsburg Máriára és Jagelló Annára, valamint udvartartásukra. (Ez utóbbiakat végül nem másoltattam le, mivel úgy gondoltam, a szakirodalom már ismeri őket.)

5. 3. 3. 4. Oberösterreichische Kammer

Tudva tudtam, hogy a felső-ausztriai kamarának az 1526 előtti időszakból fennmaradt több mint másfél száz másolati kötetén (vö. Rep. B 664) nem fogom tudni átrágni magam, ezért szelektálnom kell. A Habsburgok területek és a Magyar Királyság szempontjából sorsdöntő évek tűnnek azoknak a pontoknak, ahonnet érdemes egy-egy mélyfűrást megejteni: ilyen 1490–1491, 1506, 1515, 1526. A már többször említett, bécsi királytalálkozóval foglalkozó, több éve véget ért OTKA-projekt miatt az 1515. esztendő-t választottam. Amennyire időm engedte, más évek „termésébe” is belenéztem, elsősorban Kanizsai János Neuburg am Inn grófságához kapcsolódó iratokat kerestem több-kevesebb sikerrel. A kötetek szépen kiírtak és gyakorlatilag mindegyikhez még a korban mutatót állítottak össze (a kötetek végén vagy elején), amelyek általában a bejegyzéseket megelőző rövid, néhány szavas tartalmi összefoglalókat (sokszor csak egy-két név) veszik alapul, olykor azonban megfigyelhető, hogy maguknak a dokumentumoknak a szövegét is használták a mutató összeállítói (jó példa erre a Fugger címszó, amelynél bizonyos ez a helyzet). Megesik, hogy két vagy igen ritka esetben három év anyaga kerül egy kötetbe, a többsége a köteteknek általában egy év anyagát tartalmazza. A kötetekben – vagy ha azon belül vannak fejezetek, akkor abban – az összeállítók általában többé-kevésbé szigorú kronológiai rendre törekedtek, de persze találni jó pár hónappal későbbi bejegyzést is. Az évekkel későbbi átcusúszást nem láttam jellemzőnek. Elsősorban az 1515. évi bécsi királytalálkozóra vonatkozó forrásokat másoltattam le, a többit, így például a legszámosabb ügyet, amelyek az egyaránt Innsbruckban tartózkodó két királylány, Habsburg Máriához és Jagelló Annához köthető, a levéltárban töltött utolsó órákról lévén szó, nem tudtam már feldolgozni. Még ennél több volt az olyan irat (gyakorlatilag az összes kötetben), amelyek valamilyen módon a Fuggerekhez kötődnek. Ezek nem hogy magyar vonatkozásokat nélkülöznek, hanem sajnos még egy-két kivétellel a bécsi királytalálkozóhoz sem kapcsolódnak.

A *Geschäft von Hof* sorozat (1496 és 1526 között 25 kötet) a felső-ausztriai kamarához érkezett leiratokat tartalmazza, amelyek után ott találjuk az arra adott kamarai intézkedés rövid summáját is, amely szöveget általában a bejövő parancslevélre is rájegyezték.¹⁶ Az 1515. és 1516. esztendőket magában foglaló 17. kötetet néztem, amelyből néhány, a korábbi szakirodalomból ismert darab is előkerült, mint a Fuggerek és I. Miksa kötött szerződésnek a felső-ausztriai kamara felé elküldött ismertetése vagy egyéb, a bécsi királytalálkozóhoz köthető

¹⁵ Vö. Orsolya BUBRYÁK: Kaiserkreuz für Kaiserberg. Ein Pfandleihgeschäft zwischen Kardinal Thomas Bakócz und dem Hause Habsburg. In: Wiener Archivforschungen. Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien, István Fazekas. Hg. Zsuzsanna CZIRÁKI, Anna FUNDÁRKOVÁ, Orsolya MANHERCZ, Zsuzsanna PERES, Márta VAJNÁGI. Wien, 2014. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 10.) 41–50.

¹⁶ Vö. TLA Geschäft von Hof 17 (1515–1516), fol. 40r. Az eredeti parancslevél: TLA Maximiliana XI/14.

készülődés. Az 1516. évet, illetve a 18–20. köteteket nem lapról lapra, hanem csak a mutató alapján néztem át. A kötetek évenként többé-kevésbé kronológiai rendben haladnak, de olykor van az időrendben „ugrálás” (korábbi iratok felbukkannak).

A *Missiven* sorozat (1526-tól *Missiven an Hof*, még később pedig *Gutachten an Hof* néven, 1500 és 1526 között kötet 22 kötet) a császár és mások (így például a felső-ausztriai kormánysszék) számára küldött levelek/fel- vagy átiratok teljes szövegét őrizte meg („*Missiven ad cesarem*”, „*Gemain missive*” fejezetek). Míg a 14 (1515–1516) kötetben apróságok a bécsi királytalálkozóra vonatkozóan előbukkantak, a kettővel későbbi, 16 (1520) kötetben Kanizsai János Neuburg am Inn-i birtoklására találni egy iratot, valamint több dokumentum a vélhetően Innsbruckban tartózkodó két királylány, Jagelló Anna és Habsburg Mária ellátásához kapcsolódik.

A magyar vonatkozású találatok szempontjából hasonló mondható el *Enbieten und Befehlen* sorozatról (1496 és 1526 között 28 kötet), amely – a Beimrohr-féle repertórium megállapítása szerint – részben a felső-ausztriai kamara által azonos szintű „szervek” számára keletkezett iratok tartalmazza, részben viszont rutinügyeket, mint vámmmentességet kimondó levelek, instrukciók, egyszerű parancslevelek stb. A kibocsátott iratokat ügýtípusonként vezették be a vonatkozó fejezet alá – elhagyva mindenféle formulát, csak a lényegre szorítkozva. Az 1515. esztendőből a királytalálkozóhoz köthető apróságok kerültek elő, az 1518. esztendei kötetből pedig egy halom, a két királylányhoz köthető iratkivonat.

A *Bekennen* sorozatból (1496 és 1526 között 24 kötet) elsősorban a kamara vagy az udvar által kötött szerződéseket, jogbiztosító iratokat tartalmazza, amelyek az 1510-es évek derekára három nagy téma köré csoportosíthatók (e fejezetekből áll egy-egy év a másolati kötetekben): a kamara („*Bekennen von der camer*”), az udvar („*Bekennen von hof*”) és ezüst- vagy rézbányászattal („*Silber und kupfer vertrag*”) kapcsolatos megállapodások. Sajnos ez a sorozat bizonyult a legmeddőbbnek a témám szempontjából, ugyanis semmi magyar vonatkozásra nem bukkantam.

A felső-ausztriai kamara számadáskönyveinek sorozata (*Raitbücher*, 1454 és 1519 között 67 kötet)¹⁷ a kamarai sorozatok közül a legterjedelmesebb. Még úgy is, hogy a 15. század előtti kötetek nem itt, hanem részben a levéltár kéziratai között találhatók, részben Münchenben.¹⁸ Még ha túl sok magyar vonatkozás nem is akadt horogra, nem kevés tanulsággal szolgált azzal szembesülni, hogy az 1510-es évek derekán miként is működött a kormányzatban egy kamara, egyszerre kellett megküzdeni problémákkal (itáliai háború, belső-ausztriai parasztfelkelés), illetve közvetíteni a császár vagy más szereplők felé. Voltaképpen ez tanúskodik a másolati kötetek közül a leginkább dinamikáról. Érdekesség, hogy az 1515. évi kamarai számadások például két kötetbe kerültek: a bevételi és kiadási tételeket tematikai szempontból rendezték az egyik, a másikban pedig időrendben találhatunk mindent a margón a tematikai kulcsszavakkal. Ez ilyen duplikátumkészítés azonban egyáltalán nem jellemző a kor gyakorlatára.

A mondottakon kívül még további, a fenti sorozatokba nem illeszkedő kötetek is találhatók (*Sonderbände*). Vélhetően azért nem szerepelnek a Beimrohr-féle repertóriumban sem, mert csak később sorolták át őket a jelenlegi helyükre. A középkorkutatók számára a legfontosabb az első három kötet, amelyek egyrészt Paul von Liechtenstein tiroli

¹⁷ Vö. Angelika WIESFLECKER: Die „oberösterreichischen” Kammerraitbücher zu Innsbruck 1493–1519. Ein Beitrag zur Wirtschafts-, Finanz- und Kulturgeschichte der oberösterreichischen Ländergruppe. Graz, 1987. (Dissertationen der Karl-Franzens-Universität Graz 71.)

¹⁸ Vö. Otto STOLZ: Der geschichtliche Inhalt der Rechnungsbücher der Tiroler Landesfürsten von 1288–1350. Innsbruck, 1957. (Schlern-Schriften 175.) Ez a munka különben annyira sűrű, hogy kis túlzással – legalábbis a a kis számú, egzotikumként felsorolt magyar vonatkozások iránt érdeklődő számára – e korai számadások mutatójaként is felfogható. A legrégebb, 13. század végi kötetek az utóbbi években Christoph Haidacher áldozatos munkája nyomán teljes szövegükben is megjelentek nyomtatásban: Die älteren Tiroler Rechnungsbücher : Analyse und Edition. Bd. 1–3. Innsbruck, 1993–2008. (Tiroler Geschichtsquellen 33., 40., 52.)

marsallságához¹⁹ kapcsolódnak, másrészt a Velencével folytatott háború 1509 és 1513 közötti szakaszához. Ebből a harmadik kötetet, Paul von Liechtenstein 1510 és 1513 közötti hivatali levelezésének másolati könyvét vettem a kezembe,²⁰ de egyetlen gyanús esetet leszámítva magyar vonatkozás nem került elő.

5. 3. 4. Landesfürstliche Kanzleien

Az ebben a fondban található állagok legnagyobb részt az Udvari Kancellárián keletkeztek és csak később, a 16–17. század folyamán kerültek át „tájékoztató céljal”²¹ a tiroli hercegek kérésre Innsbruckba. Az időkor messze túlmutat a középkoron, hiszen a legkorábbi iratok származnak csak Ferdinánd főherceg, későbbi magyar első éveiből. Az, hogy mégis az itt található állagokhoz nyúltam, részben a kíváncsisággal, részben a számítógépem meghibásodásával magyarázható: biztos tudtam, hogy ehhez sem nyúlt igazából magyar kutató.

5. 3. 4. 1. Kaiserliche Kanzlei Wien

Az állag a Maximilianához hasonló terjedelmű és ugyan ez java részt tematikus rendezettségű, ám mégis sokkal jobban átlátható. A tematikus egységek ténylegesen több tucat főlíós akták, nem egy-két főlíóból álló iratok. A bejövő iratok az első 29 dobozt teszik ki, a maradék 10 doboz a kimenő iratokat tartalmazza. (A bejövő iratok vannak tematikusan rendezve, a kimenők időrendben fekszenek.) Az állag része különben egy „Kopialbuch Tirol” nevű másolati könyv sorozat (17 kötetet, 1527–1566), amit a bécsi Udvari Kamara fektetett fel, és amelybe az Innsbruckban székelő kormánysház és/vagy kamarának címzett iratok kaptak helyet. Fontos hangsúlyozni, hogy ezen állagból én csak a tematikusan rendezett bejövő iratokkal foglalkoztam, a kimenő darabokkal és a másolati kötetekkel egyáltalán nem.

Elsősorban az oszmán veszéllyel kapcsolatok darabokra korlátoztam a kutatás. Egy roppant érdekes konvolutum 1532-ben az itáliai hadszíntérről Tirolon át a Magyar Királyságba vonuló zsoldosokra vonatkozik (IV/9). Egy másik a mindenféle oszmánok elleni hadi ügyből (címe szerint csak hadisegélyre vonatkozó iratból) összeállított, körülbelül 500 lapos csomó volt (IV/17) az 1529 és 1558 közötti időszakból, ami természetesen dugig volt magyar vonatkozásokkal. Részben ennek a reményében rendelt meg az Ungnadokról szóló összeállítást (II/16), és nem kellett csalatkoznom. Néhány irat tiroli bányászoknak Besztercebányára küldésének tárgyában kelt (IX/19), pár érdekes adalék pedig a bejövő iratok évrendezett részében is akadt (XX/1 és XV/2).

5. 3. 5. Mischbestände

5. 3. 5. 1. Urkundenreihe I, II

Természetesen az oklevélsorozat sem szerves állag, míg az első sorozat a(z oberösterreichisches) Schatzarchivból gazdagodott, a másodiknak a provenienciája teljesen vegyes. Vaskos név- és helynévmutatók állnak rendelkezésre, amelyek közül a középkorra

¹⁹ Edith MADER: Paul von Liechtenstein, Marschall des Innsbrucker Regiments, im Dienste Kaiser Maximilians I in den Jahren 1490 bis 1513. Uni. Phil.-Diss. Graz, 1973.

²⁰ Hivatali levelezésének hasonló jellegű gyűjteménye néhány évről korábbról: Österreichische Nationalbibliothek, Handschriften- und Autographensammlung Ser. n. 2646 (Paul von Liechtenstein: Kopierbuch. Abschriften von Briefen und Dokumenten, hpts. von und an Kaiser Maximilian I. und Cyprian von Serntein 1505–1506).

²¹ „zwecks Basisinformation” – BEIMROHR, Das Tiroler Landesarchiv 83.

vonatkozó köteteket 2012-ben már átforgattam és kiírtam belőlük a magyar vonatkozásokat. Lehet és érdemes még használni ezen kívül későbbi, gépelt regesztákat is, amelyeknek van egy jelzet rendjében futó és egy kronológia szerint rendezett sorozat. Ez utóbbi révén egy-egy év anyagáról valóban képet tudunk alkotni. Idén részben a mutatókból kiírt jegyzeteim szerény kiegészítésére került, valamint a cédulakatalógus segítségével bizonyos éveket (1444, 1445, 1515) is átnéztem. Az ezek alapján felfedezett oklevelek közül pedig igyekeztem minél többet megrendelni, és amennyiben valóban kiemelkedő találat volt akkor róla másolatot rendelni.

5. 3. 5. 2. Kaiserurkunden

A német-római császárok és német király által kibocsátott okleveleket őrzik itt, a felső határ III. Frigyes halála (1493), ami megszakad a sorozat, az 1493 utáni időszakból csak néhány darabot soroltak át ide. Az Urkundenreihe I, II-ből emelték ki a darabokat, olykor még látni is rajtuk a régi jelzetet. Két, a Mátyás-korból származó darabot rendeltem meg, illetve kiírtam még ezeken kívül a Zsigmond király által kibocsátott okleveleket regesztáját a Zsigmondkori Oklevéltár számára. (Mint utólag kiderült, az Altmann-féle kötetek természetesen ismerik a darabok, így új információval nem szolgálnak az uralkodó itineráriumára nézvést.)

5. 3. 5. 3. Parteibriefe

Ezen oklevélsorozatnak nemcsak az anyaga származik a(z oberösterreichisches) Schatzarchivból, hanem valószínűleg maga az elnevezés a 16. századig vezethető vissza. Igaz, azóta több forrásból kiegészült az állag (a Pestarchiv okleveleivel, a görzi grófok levéltárának okleveleivel). Formai szempontból semmiféle különbség nincs az Urkundenreihe I, II és eközött, csupán funkcionálisan, éspedig olyan értelemben, hogy az itt található darabok valószínűleg valaha permellékletek voltak. A 2012-ben készített jegyzeteim alapján három, eddig ellenőrizetlen magyar vonatkozású oklevelet kértem ki.

5. 3. 5. 4. Pestarchiv-Akten

Az állag anyagát a felső-ausztriai kormánysház és kamara anyagából kiszakadt iratok alkotják. (A sajátos név oda vezethető vissza, hogy az a helység, ahol egykor a valaha terjedelmesebb állag iratait tárolták, valaha pestisben megbetegedettek számára volt fenntartva.) A modern korban a legkorábbi iratok jó részét (de nem az összeset!) a Fridericianába és Sigmundianába helyezték át. Az anyag tematikailag rendezett, amelyhez repertórium állnak rendelkezésre (Rep. B. 12 és Rep. B 13). A 2012. évi kutatásaimat kiegészítve idén elsősorban az oszmán veszéllyel kapcsolatos iratok kértem ki.

5. 3. 5. 5. Sammelakten

Az állagot 1929-ben hívták életre abból a célból, hogy a korábban felosztatott állagok anyagát egyesíthessék. Több időrendi sorozat van, magam a főként ezen állagba áthelyezett Miscellanea repertóriumát (Rep. B 30) lapozva jutottam el ide – Pálffy Gézának kora újkori magyar királykoronázások ügyében nyomozva. A legkorábbi, az „A” sorozat (1565–1600) mutatójából (Rep. B 341a) kiírtam a magyar vonatkozásokat.

5. 3. 7. 6. Kunstsachen

Ez az állag is az alig száz évvel ezelőtt létrehozott állagok közé tartozik, amelynek anyagát innét-onnét emelték ki. Összesen három sorozatból áll, magam az I. és II. sorozathoz

készített cédulakatalógusát pörgettem végig (átböngészve: Ungarn, Türkei címszavak). A találatok azonban szinte kivétel nélkül a Mohács utáni viszonyokra vonatkoznak.

5. 3. 5. 7. Autogramme

Ezen iratok gyűjteménye ugyancsak modern kori keletkezésű állag, valamikor a századfordulón állíthatták össze levéltárosok a királyok, királynék és más „nagy emberek” által kibocsátott (ok)levelekből. A magyar vonatkozások között azonban bizonyosan nem az összes autográf (az állag címe éppen ezért némileg félrevezető). II. Ulászló által I. Miksának testvére, Erzsébet kiházásítása ügyében írt levelet (1513, D.1.1.). Szapolyai János Bernard von Cles trienti püspökhöz, bíborshoz Brodarics István küldi követségbe (1535, D. 1. 2.), Rákóczy Zsigmond Miksa főhercegnek politikai–diplomáciai hírekről számol be (1604, D. 1. 3.), de ugyanitt maradt fenn Zrínyi Miklós által Ferdinánd tirolai főhercegnek írt levele (1563, F. 2).

5. 3. 5. 8. Handschriften

A kéziratok, talán mondani sem kell, roppant vegyes forrásból táplálkoznak. 2018. évi kutatásom alkalmával csak nagyon érintőlegesen használtam őket. A kutatóteremben lévő cédulakatalógusban találtam két tételt, amely I. Miksa magyar királlyá koronázására vonatkozik és amely éppen ezért a Pálffy Géza-féle Szent Korona kutatócsoport érdeklődésére számot tarthat (Hs. 3063, Hs. 3067). A két füzetet a kutatócsoport-vezető kérésére kezembe vettem és végül számára másolatokat is rendeltem. Másodsorban Otto Stolznak a Tirol legkorábbi tartományúri számadáskönyveire vonatkozó jegyzeteit vettem ellenőrzésre alá: három utalásból egyet sikerült csak megtalálni.²²

5. 3. 6. Adelsarchive

5. 3. 6. 1. Archiv Trautson

A Trautson család egyike a legnagyobb presztízzsel rendelkező, tirolai eredetű (mára már kihalt) famíliáknak. Házasság révén az Osztrák Főhercegségben jó néhány birtokkal bíró Eintzingerek családi anyagának egy része is ide került. Sajnos azonban maga a levéltár egy soványka levelezési anyagot leszámítva szinte kizárólag birtokjogi vonatkozásokat tartalmaz. Közvetlen magyar vonatkozást nem tartalmaz, közvetve is csak annyit, ami Ulrich Eitzinger/Eyczingerhez, Habsburg Mária tanácsosához és lányának az oszmánok elleni védekezésben kulcsszerepet játszó krajnai nemes, Hans Katzianerrel kötött házasságához kapcsolódik.²³

5. 3. Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

A levéltárban töltött munkán kívül sokat látogattam az attól nem messze fekvő egyetemi tömböt is, azon belül is az egyetemi könyvtárat. Amíg a számítógépemet nem tudtam használni július első felében, akkor az internet kapcsolat miatt még nagyobb szerepet játszott a gyűjtemény, hiszen legegyszerűbben az interneten tudtam tájékozódni számos kérdésben. Máskülönb en igyekeztem megismerni a régi és újabb helyi szakirodalmi termést. Az általam hasznosnak talált munkákról a helyszínen vagy a szálláson fotókat készítettem.

²² Otto STOLZ: Der geschichtliche Inhalt 51., 60. (itt még „G” betűvel jelölve a kötet: fol. 26, fol. 45 és fol. 99, az utóbbi találtam meg a fol. 99r-on.)

²³ Karton 29, U 359, U 362–U 364.

5. 4. Stadtarchiv Innsbruck

A városi levéltár okleveles anyaga egy online adatbázisnak hála a kutatótermen kívül is kutatható.²⁴ A helyszínen kiderült, hogy a gépelt segédletben olyan darabok is vannak, amelyek manapság már nincsenek meg, egyszerűen több minden derül ki belőle. Van személynév-, ill. igen részletes helynév- és tárgymutató is, ami az innsbrucki városi topográfiához elengedhetetlennek tűnik, de sajnos máskülönben nem igazi helynévmutatóként funkcionál. A regeszták által lefedett időszakon túl nincs semmi segédlet az okleveles anyagra. Az általam kikért három oklevél nem túl nagy jelentőségű, kettő közülük biztosan magyar vonatkozású. Az okleveleken túl a legkorábbi városi tanácsülési jegyzőkönyvekbe is belenéztem (1527–1563), pontosabban szólva azok 18. századi kivonatába, ugyanis az irat anyag komoly része a második világháborúban vagy elégett vagy az oltás során súlyos vízkárt szenvedett.²⁵ Miként azt az 1508 és 1528 közötti városi kamarás számadásairól készített tisztázatok alapján magam is megtapasztalhattam (2 kötet), a bejegyzések az elázás miatt roppant nehezen olvashatók. A ezenkívül a tiroli és Innsbruck város szakirodalmának feltérképezésével töltöttem a kutatóteremben az időm másik részét.

5. 5. Ferdinandeum

Mivel az interneten a nagy múltú tartományi múzeumnak 1600 előtti kéziratairól készített katalógus elérhető,²⁶ nyomban a magyar vonatkozások után kezdtem kutatni. Ilyesmire nem bukkantam. Annak érdekében mégis, hogy megismerjem a helyi viszonyokat a híres innsbrucki hadszertár (Landeszeughaus) 1515. évi inventáriumát tartalmazó kéziratot (FB 3625) vettem a kezembe. Sajnos azonban meg kellett állapítanom, hogy azt mér több mint száz éve szinte teljes szövegében kiadták.

6. Az ösztöndíjjal kapcsolatos gyakorlati észrevételek

A Tiroli Tartományi Levéltár sajnos az öt munkanapból egyen, hétfőn zárva van, így az Innsbruckban kutatónak érdemes a maga számára arra a napra is (szakmai) „programról” gondoskodni. Máskülönben az Ausztriában megszokott módon tart nyitva, „kellő” hosszúságú (K–Cs 8:00–17:00, P 8:00–12:00), és szerencsére minden hónap első keddjén egészen este hétig meghosszabbított nyitvatartással számolhatunk. Sok anyag van, de nem lehet általában sok kutató, és így a levéltári kiszolgálás egyrészt barátságos, másrészt a 12:30–13:30 közötti időszakot leszámítva egész nap folyamatos. Elvileg hús raktári tétel kérhető ki, amit nekem nem sikerült egyik nap sem kimerítenem.

A levéltárban nem lehet saját készülékkel fotózni: jó áron viszont fénymásolat vagy éppen scan rendelhető. Én költséghatékonysági szempontból (egy fénymásolat: 40 cent, egy scannelt felvételt 1,20 EUR) a fénymásoltatást választottam. Kivételt képeztek ez alól – állományvédelmi okok miatt – az oklevelek és a kötetes kéziratok. A másoltatás gyorsasága némileg kiszámíthatatlan volt kinntartózkodásom idején. Ez érzésem szerint azonban csak a júliusi szabadságolásoknak tudható be, és emiatt húzódtak hetekig a másolataim. (Volt azonban arra is példa, hogy azon nyomban – a szemem előtt – elkészítették azokat, amiket kicsivel korábban megrendeltem.) Minden téren a korrektség és barátságosság tapasztalható.

²⁴ https://www.stadtarchiv-innsbruck.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3719 (utolsó letöltés: 2018. 11. 05.).

²⁵ Elvezett levelek közölve pl. Karl SCHADELBAUER: Briefe aus Alt-Innsbruck. Innsbruck, 1952. (Veröffentlichungen aus dem Stadtarchiv Innsbruck 4.).

²⁶ Bernhard und Hans Peter SANDBICHLER: Handschriftenkatalog des Museums Ferdinandeum: Die Codices des Tiroler Landesmuseums Ferdinandeum bis 1600. [Innsbruck, 1999.] – <http://www.ksbm.oeaw.ac.at/kataloge/AT/3900/Ferdinandeum.pdf> (utolsó letöltés: 2018. 11. 05.).

Az Innsbruckban megismert intézmények közül a „legfelhasználóbarátabb” az Egyetemi és Tartományi Könyvtár. A modern épület még vasárnap is nyitva tart (H–P 8–24, Szo–V: 8–18), ráadásul – talán a hat évvel ezelőttről származó olvasójegyemnek köszönhetően – kölcsönözni is tudtam a könyvtári állományból. (Ez általában német nyelvterületen nem szokott magától értetődő lenni, Ausztriában bizonyos kell ilyesmihez rendelkezni bejelentett helybéli lakcímmel.) Ez persze nem azt jelentette, hogy egy pillantás alatt bármelyik egyetemi polgárral egyenlő jogosítványokhoz jutottam volna, a helyi asztali számítógépekhez – leszámítva az előtérben álló készülékeket – nem kaptam ezáltal hozzáférést, és ugyanez volt elmondható a wifi-rendszerről. Noha júliusban, tehát már a nyári szünet idején tartózkodtam Innsbruckban, még így is, – más osztrák vagy német nagykönyvtárhoz hasonlóan – ekkor is tömve volt diákokkal. Szemeszter közben nyilván még nehezebb helyhez jutni, amikor ez jó eséllyel csak nyitáskor vagy este 6–7 óra után lehetséges.

A szintén felkeresett Városi Levéltárral és a Ferdinandeummal kapcsolatos is igen pozitív tapasztalataim voltak. mind a két helyen a munkatársak igen szívélyesek voltak. Az előbbi helyen nem hogy fotózni engedtek, hanem ingyen és bérmentve használhattam a helyi, levéltári iratscannert is.

Bárkinek, aki Tirolba látogat, nagyon ajánlom nemcsak az innsbrucki látványosságokat (Goldenes Dachl, Hofburg, ambrasi kastély stb.) figyelmébe, hanem azt is, hogy érdemes kicsit messzebb elmerészkedni: így a roppant közeli Hallba, illetve Schwazba vagy akár Kufsteinbe. És természetesen nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy akár közel, akár távol nagyon szép környezetben különféle hosszúságú és nehézségű túrákat vagy sétákat könnyűszerrel szervezhet magának az ember. A szintén szép Dél-Tirol sincs messze.

Ami végül, de nem utolsó sorban a pénzügyi részét illeti az ösztöndíjnak: az ösztöndíjbizottság által biztosított 100 ezer forintnyi szállástámogatás az általam talált szoba nagyobb részére elegendő volt. A kisebb részét szerencsére lehetséges volt a 75 ezres anyagi keretből fedezni. Fontos tudnivaló: 2018 nyarán az átlag albérleti szobaárak Innsbruckban 380–390 EUR körülről indultak, és nekem is sikerült egy ilyet megcsípnem. Szálláskereséssel kapcsolatos tipp (általában): ha valaki nem ódzkodik a több ember által lakott albérletektől (német nyelvterületen: *Wohnungsgemeinschaft*, röviden csak *WG*), akkor Ausztria és Németország szerte a nyári szünet idején, július eleje és szeptember vége között mindig sok szoba megürül, amiket a hazautazó diákok egy-két hónapra minden további nélkül szívesen kiadnak (ezek ez ún. *Zwischenmieték*). Ezzel sok keresgélést meg lehet spórolni, továbbá nyelvgyakorlásnak sem utolsó.

7. A részletes beszámolóhoz csatolandók az ösztöndíjak tevékenység eredményeinek dokumentumai

A Tiroli Tartományi Levéltárban végzett munkámról a MNL OL által kért módon HK és HJ formanyomtatványokat töltöttem ki, amelyeket mostani jelentésemhez csatolom. Hasonlóképpen itt találja majd az érdeklődő a darabszintű jegyzékeimet is. Ugyanakkor hangsúlyoznom kell, mint azt fentebb már megtettem, hogy 2018. évi innsbrucki kutatásaim csak a 2012. évi jegyzeteimmel alkot egységet!

8. Összefoglalás

Mindent összefoglalva számomra emlékezetesre sikerült az újabb innsbrucki tartózkodás, és mellett úgy is vélem, hogy az ösztöndíj eredeti célkitűzését is sikerült elérni, illetve olyan elemekkel is kiegészíteni, amelyek váratlan pluszként értékelhetők. Egyetlen hiányosságunk lehet, hogy még mindig maradt mit kutatni a magyar középkorászok számára (a Maximiliana kevert dobozainak befejezése, a Sigmundiana iratait tartalmazó adatbázis kimerítése stb.). Ezekre a közeljövőben szeretnék feltétlenül sort keríteni.

Nem maradt más hátra, hogy megköszönjem az ösztöndíjbizottságnak, hogy láttak fantáziát a pályázatomban, bizalmat szavaztak nekem, nem különben köszönöm az általam felkeresett intézmények, különösen a Tiroler Landesarchiv és az Universitäts- und Landesbibliothek Innsbruck dolgozóinak a kitartását és türelmét. Végül, de nem utolsósorban a KKM azon munkatársainak segítségéért is roppant hálás vagyok, akik a szervezés, elszámolás vagy éppen a szerencsésen végződő fénymásolat elkavarodás kapcsán mindvégig segítettek.

Budapest, 2018. november 5.

(Péterfi Bence)